

РОЛЬ ТА МІСЦЕ МОДАЛЬНИХ ЧАСТОК В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

THE ROLE AND PLACE OF MODAL PARTICLES IN THE GERMAN LANGUAGE

Підлужна І.А.,

orcid.org/0000-0003-2720-804X*викладач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій
Національної академії Національної гвардії України*

Статтю присвячено дослідженню модальних часток у німецькій мові. У статті аналізуються місце та роль модальних часток, їхні функції, роль, значення. Визначається особливий статус часток у німецькій мові, де є свої певні особливості синтаксичного характеру: порядок слів, тип речення, інтонація. Досліджується мета використання, підходи і принципи класифікації та інші морфологічні й семантичні аспекти. Виділяються найбільш уживані групи часток, наводяться приклади їх вживання, перекладу та розташування в реченнях.

У статті модальні частки розглядаються як складові аналітичних конструкцій. Модальні частки є важливим елементом мовлення, який впливає на виразність висловлювань, допомагає передавати ставлення мовця та керувати комунікацією. Модальні частки відрізняються від інших слів тим, що не змінюються за відмінками, числами чи родами; не можуть бути головними членами речення; використовуються переважно в усному мовленні та неформальному письмі. Вони служать для формування іллокутивного типу висловлювання, відображаючи відповідний намір того, хто говорить. Модальні частки не мають чітко визначеного значення, але суттєво змінюють зміст і тональність речень. Вони виконують переважно комунікативну функцію, уточнюють прагматичну спрямованість висловлювання, допомагають зрозуміти висловлене як застереження, дозвіл, пораду, вимогу тощо.

Автор показує, що модальні частки є граматикалізованими одиницями; у деяких типах синтаксичних конструкцій вони виступають у ролі обов'язкового компоненту: їхнє опущення веде до порушення граматичної цілісності висловлювання. У ролі обов'язкового компоненту модальні частки використовують у синтаксичних конструкціях, що мають форму «Konjunktiv» для вираження нереального бажання, в псевдододаткових реченнях з «dass», а також в окличних реченнях з фінітною формою дієслова. Якщо модальні частки виступають як складова іллокутивного типу висловлювання, тобто відповідної мовної дії, вони примикають до модусу речення і виражають намір мовця. В даному випадку опущення частки порушує не граматичну цілісність висловлювання, а його включеність до комунікативної ситуації.

Ключові слова: частки, модальність, аналітичні конструкції, іллокутивний тип висловлювання, прагматичний підхід.

The article is devoted to the study of modal particles in German. The article analyzes the place and role of modal particles in the German language, their functions, role, and meaning. The special status of the particles in German is determined, which has its own specific syntactic features: word order, sentence type, intonation. The purpose of use, approaches and principles of classification, and other morphological and semantic aspects are investigated. The most commonly used groups of particles are identified, examples of their use, translation and placement in sentences are given.

The article considers modal participles as components of analytical constructions. Modal participles are an important element of speech that affects the expressiveness of statements, helps to convey the speaker's attitude and manage communication. Modal participles differ from other words in that they do not change cases, numbers, or genders; they cannot be the main members of a sentence; and they are used mainly in oral speech and informal writing. They serve to form an illocutionary type of utterance, reflecting the speaker's intention. Modal particles do not have a clearly defined meaning, but they significantly change the meaning and tone of sentences. They have a predominantly communicative function, they clarify the pragmatic orientation of the statement, help to understand what is said as a warning, permission, advice, demand, etc.

The author shows that modal particles are grammaticalized units; in some types of syntactic constructions they act as an obligatory component: their omission leads to a violation of the grammatical integrity of the utterance. As an obligatory component, modal particles are used in syntactic constructions with the form "Konjunktiv" to express an unrealistic desire, in pseudo-additional clauses with "dass", and in exclamatory sentences with the finite form of the verb. If modal particles act as a component of an illocutionary type of utterance, i.e., a corresponding speech action, they are adjacent to the modus operandi of the sentence and indicate the speaker's intention. In this case, the omission of a particle does not violate the grammatical integrity of the utterance, but its inclusion in the communicative situation.

Key words: the particle, the modality, analytical constructions, illocutionary type of utterance, the pragmatic approach.

Постановка проблеми. Модальні частки в німецькій мові (Modalpartikeln) є важливим елементом мовлення, який впливає на виразність висловлювань, допомагає передавати ставлення мовця та керувати комунікацією. Вони не мають чітко визначеного значення, але суттєво змінюють

зміст і тональність речень. Їх вживання особливо поширене в розмовній мові, однак, вони можуть бути складними для розуміння та перекладу.

Модальні частки відрізняються від інших слів тим, що не змінюються за відмінками, числами чи родами; не можуть бути головними членами

речення; використовуються переважно в усному мовленні та неформальному письмі; додають до висловлювань додаткові відтінки значення (емоційні, модальні, оцінні); не впливають на граматичну структуру речення, але змінюють його сприйняття. У деяких типах синтаксичних структур вони потребують обов'язкового вживання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Німецька мова має багатий набір модальних, відносних, дискурсивних і модифікуючих часток, дослідженню яких присвячена чимала кількість робіт: А. Загнітко [1], С. Педченко [2], P. Eisenberg [9], M. Thurmair [13], M. Coniglio [7], W. Abraham [5], J. Meibauer [12], H. Weydt [14], L. Brünjes [6]. Праці цих вчених склали теоретичну базу дослідження. Однак, попри давню традицію вивчення модальності, досі не запропоновано єдиного тлумачення обсягу цієї мовної категорії. А лінгводидактичних досліджень модальних часток як складових аналітичних конструкцій практично немає.

Постановка завдання. Метою нашого дослідження є розгляд модальних часток у контексті прагматичного підходу як складових аналітичних конструкцій та визначення типів граматичних значень, які передаються за допомогою них.

Мета зумовила розв'язання наступних завдань: 1) дослідити модальні частки як невід'ємну частину граматичної системи; 2) визначити випадки, у яких модальні частки є обов'язковими компонентами синтаксичних конструкцій; 3) виявити випадки, у яких модальні частки виступають як комунікативно пов'язані, але граматично вільні одиниці.

Матеріалом дослідження послужили тексти, розміщені на німецькомовних платформах DWDS (<https://www.dwds.de/>) та DECOW16A (<https://www.webcorpora.org/>).

Виклад основного матеріалу. Аналітичними конструкціями найчастіше називають сполучення слів – службового і повнозначного, де службове слово, самостійно або разом з афіксом повнозначного, виражає граматичне значення повнозначного слова й усієї конструкції загалом. Модальні частки можуть бути частинами аналітичних конструкцій, вони «приєднуються» до речень та беруть участь у передачі різних видів модальних значень.

Модальна частка – це універсальний засіб вираження модусних компонентів висловлювання, який транслює додаткову інформацію, у край необхідну для формування модальної рамки речення» [2]. Модальні частки в німецькій мові відрізняються від інших видів часток такими властивостями: вони займають позицію лише у середині речення;

не можуть бути наголошеними; не можуть бути заперечені; до них не можна поставити запитання [13]. Питання про приналежність модальних часток до системи лексики/граматики вирішується неоднозначно: одні дослідники вважають модальні частки компонентами лексики [14], інші – одиницями граматики [5].

Критеріями приналежності до одиниць граматики є наступні: 1) значення мовної одиниці: граматичні показники завжди однакові; 2) варіативність: граматична одиниця не може бути пропущена або замінена на іншу одиницю без порушення граматичної правильності висловлювання; 3) граматична одиниця має фіксовану позицію в реченні і не може бути переміщена [11]. Якщо застосувати ці критерії до модальних часток у німецькій мові, то можна побачити, що вони є компонентами граматики. Розглянемо це на прикладі:

Er dachte wirklich, er sei doof – das wurde ihm **ja** von klein auf eingeredet/ Він дійсно думав, що дурний – адже в цьому його переконували з дитинства.

Використана у висловлюванні модальна частка **ja** не може бути переміщена в іншу частину речення, вона не може бути замінена на інші частки без зміни авторської інтенції. Таким чином, модальні частки є компонентами граматики, значення яких може бути інтерпретовано лише у контексті. Їхня позиція чітко фіксована в реченні, вони служать для зміни інтенції мовлення і вираження модальної семантики.

Загальна граматична функція, що реалізується модальними частками – вираження різних видів модальних значень. Модальні частки виявляють і загальні формальні властивості – займають позицію в середині речення, не можуть бути наголошеними, до них не можна поставити питання і їх не можна заперечувати. Їх також можна розглядати як закритий клас слів – до нього входять такі слова, як *ja, doch, wohl, auch, schon, bloß, nur, eben, halt, etwa*. Деякі мовні одиниці, наприклад *mir, dir, jetzt*, виявляють властивості модальних часток у певних типах висловлювань. Такі частки, як *ja, halt, mal, doch, eben*, спрямовані не на зміст речення, а на очікування і ставлення мовця і слухача.

Модальні частки можна розглядати як систему опозицій. До першої групи цієї системи входять частки, які виражають відношення згоди (*Übereinstimmungspartikeln: ja, eben, halt, auch, denn*), у другу – частки, які виражають протиставлення (*Gegensatzpartikeln: aber, etwa, vielleicht, doch, schon, wohl, bloß, nur, mal, eigentlich*) [6].

Модальні частки як обов'язковий компонент притаманні кільком структурним моделям. Модальні частки *doch*, *bloß* або *nur* використовують у реченнях з формою *Konjunktiv II* для вираження нереального бажання:

Wenn er **doch** Fahnenflucht riskiert hätte! / Якби ж він дезертирував!

“Wenn ich **bloß** ein bisschen mutiger wäre”, dachte Lisa. / «Якби ж я була більш мужньою», – подумала Ліза.

На прикладі наведених висловлювань можна простежити використання модальних часток *doch* та *bloß* у ролі допоміжного компоненту умовного способу (*Konjunktiv II*). Висловлювання виражає нереальне бажання. Модальні частки стають частиною речення і не можуть бути опущені без порушення граматичної цілісності висловлювання.

Слово *mir* як модальна частка є обов'язковим компонентом псевдодаткових речень з *dass* (*dass* + *Pronomen*), що використовуються для вираження мовцем наполегливої вимоги, чи показу необхідності певної дії, наприклад:

“Dass du **mir ja** keine Streichhölzer anrührst, während Mutti und ich aus dem Haus sind”, mahnt der Vater. / «Тільки спробуй торкнутися сірників, поки ми з мамою будемо відсутні», – попередив батько.

Опущення *mir* як частки порушило б граматичну цілісність усього речення.

Mir у подібних висловлюваннях може розглядатися як модальна частка, тому що: 1) як і інші модальні частки, *mir* і *dir* можуть бути використані тільки у певних типах висловлювань; 2) на них не можна зробити акцент; 3) вони кодують певну інтенцію того, хто говорить; 4) до них не можна поставити запитання; 5) їх не можна заперечити. Ще один істотний аргумент – неможливість замінити займенники *mir* і *dir* на іменники у формі давального відмінка [13].

У ролі обов'язкового компонента модальні частки виступають в експресивних висловлюваннях, у яких акцент отримує фінитна форма дієслова, тобто у них кодований *Verumfokus*: мовець наполягає на істинності своєї думки, наприклад:

Hallo Frank, na du **BIST mir ja** einer. / Привіт Франку, ну ти і тип.

Du **BIST mir vielleicht** eine Nudel;) / Ну ти і лапша.

У наведених прикладах модальні частки є частинами окличних конструкцій, в яких на зв'язку *sein* у формі відповідної особи робиться найбільший акцент. У реченнях подібного типу саме частки, поряд з інтонацією, служать для

вираження несподіванки, приголомшеності мовця. Модальні частки, що використовуються у висловлюваннях такого типу, у поєднанні з ударною фінитною формою дієслова служать для того, щоб передати подив мовця, який раніше мав інші уявлення про ситуацію/ обставини/ людину і т. д. Модальні частки у даному випадку виступають як службові компоненти аналітичних конструкцій, що визначають інтенцію того, хто говорить: їх опущення повністю змінює мету висловлювання.

Таким чином, у деяких типах конструкцій модальні частки виступають у ролі невід'ємного компонента – у таких реченнях передаються бажання (*Konjunktiv II* + *doch*, *bloß*, *nur*), наполеглива вимога (*dass* + *Pronomen* + *mir*), або ж семантика подиву (*Pronomen* + *mir*, *vielleicht*).

Модальні частки можуть бути наявні в ряді висловлювань, не будучи при цьому граматично обов'язковими елементами. В даному випадку йдеться про синтаксичні конструкції, в яких використання модальних часток змінює інтенцію того, хто говорить, а їх опущення впливає не на граматичну правильність речення, а на його включеність у загальний контекст і змінює інтенцію того, хто говорить, тобто їх можна розглядати як комунікативно пов'язані, але граматично вільні мовні одиниці, наприклад:

Ich kann Ihnen sagen: Wer die Bauern ernst nimmt, der ist auch ehrlich zu ihnen. Wer die Bauern ernst nimmt, der macht ihnen keine Versprechungen, die nicht zu halten sind, denn dann sind die Kopfschmerzen beim Kater umso größer. Wo sind **denn** Ihre großen Wortführer? (Rede von Julia Klöckner). / Я можу вам сказати: хто серйозно ставиться до селян, той чесний з ними. Якщо Ви серйозно ставиться до фермерів, не давайте їм обіцянок, які не зможете стримати, адже тоді головний біль з похмілля буде сильніший. Де ж Ваше розуміння цього?

У наведеному реченні використана модальна частка *denn*, що виражає здивування того, хто говорить. Питання служить не задля запиту інформації, а для висловлення подиву. Якщо опустити цю частку, то змінюється інтенція того, хто говорить, і питання такого типу буде недоречним. Таким чином, модальна частка в даному випадку відображає намір мовця і сприяє включенню висловлювання у ситуацію. У даному випадку модальна частка *denn* являє собою прагматичну морфему, використання якої можна вважати обов'язковим з огляду на те, що питання служить як репліка-реакція.

Заміна модальної частки *denn* на *eigentlich* неможлива: *eigentlich* додає нового відтінку, порівняймо:

Hier müssen wir Kompromisse finden. Um was geht es bei den Änderungen **eigentlich**? (Rede von Julia Klöckner). / Тут ми маємо знайти компроміс. Про що, власне кажучи, йдеться під час змін?

Модальні частки мають своєрідну прив'язку до певного типу речень, або модусу. Так, модальна частка *ja* не може бути вжита в питальному реченні, типовий для неї контекст – розповідні речення; модальні частки *bloß* і *nur*, навпаки, характерні тільки для запитань, наприклад:

Was hat Angela Merkel da **bloß** gemacht? Die Frauenquote ihrer Ministerinnen liegt bei erbärmlichen 28,5 Prozent. / Чим взагалі займалася Ангела Меркель? Частка жінок-міністрів становить 28,5 відсотка.

Bald ist Weihnachten und habe am Dienstag Vokabeltest, wie kann man das **nur** tun? / Незабаром Різдво, а у вівторок тест за словами, і як я все це зроблю?

У даному випадку питання служить не для запиту інформації, а як риторичне: мовець дає знати співрозмовнику, що під час виконання політиком своїх повноважень нічого не зроблено, або ж реалізація поставлених завдань нереальна. Аналогічні властивості виявляє і частка *schon*. Особливість цієї частки та її відмінність від *bloß* і *nur* полягають у тому, що вона може бути використана в розповідному реченні, показуючи впевненість того, хто говорить: для речень подібного типу характерним є використання форми Futur I:

Keine Ahnung, aber auf diese Angaben gebe ich nicht viel, wer will das **schon** nachprüfen? / Не маю уявлення, але на ці дані я не звертаю уваги, хто це взагалі перевіряє ще раз?

Ihr werdet **schon** sehen, dass ich gut bin. / Ви ще побачите, що я хороший.

У запитаннях можуть бути використані і модальні частки *doch* і *wohl*:

Wie hieß das **doch** gleich? / Як там це називалося?

George, wirst Du **wohl** Deine Füße vom Tisch nehmen? / Георг, може, ти нарешті забереши ноги зі столу?

Na, es macht dir **wohl** Spaß, deine alte Mutter zu schlagen? / Ну, тобі, мабуть, приносить задоволення бити свою літню матір?

У цілому можна зазначити, що у питальних реченнях модальні частки служать для того, щоб показати, що певна ситуація чи позиція співрозмовника потребує змін.

Таким чином, у питальних реченнях може передаватися подив (Wie ist er **denn** mit denen ausgekommen? / Як же він із ними поведився?), риторичне питання (Was hat er **bloß** an ihr gefunden? / Що він у ній знайшов?), згадування

(Wie hieß die **doch** gleich? / Як там це називалося?), незадоволення (Wer war das **wohl**? / Хто ж там був?).

Частка *eben* служить у висловлюваннях для того, щоб підкреслити очевидність факту чи займати позицію в загальновідомих висловлюваннях, що відображають стереотипні уявлення про соціальну групу, націю, представників протилежної статі і т. п. [13]:

Das ist **eben** der Baustil der 70er-Jahre. Це якраз архітектурний стиль 70-х років.

Частка *halt* вказує на те, що викладений факт є переконливим для того, хто говорить, а різниця між частками *halt* і *eben* в тому, що висловлювання з *halt* звучать менш категорично, ніж з *eben* [13]. *Halt* має і стилістичну маркованість, вона властива розмовній мові. Якщо проаналізувати висловлювання з *halt* і *eben*, можна помітити, що частки відносяться не тільки до всього речення, в якому мають місце, але й до попереднього:

Ich bin sehr oft in den österreichischen Bergen, ich kenne auch die Berghütten fast alle und bin nicht so wie Sie immer nur auf Halligalli auf Ibiza. Das ist **halt** der Unterschied zwischen uns beiden. / Я дуже часто в Австрійських горах, я знаю майже всі гірські будиночки і не знаходжуся, як Ви, постійно за грою Халлі-Галлі на Ібіці. Ось у цьому якраз різниця між нами.

Sie sind zurzeit nur deshalb so stumm, weil ihre Ideologien keine Antworten auf die drängendsten Fragen dieser Krise bieten. Populisten sind **eben** nicht systemrelevant (Rede von Heiko Maas). / Ви зараз не тому німі, що Ваша ідеологія не дає відповіді на найнагальніші питання цієї кризи. Популісти ж не особливо релевантні.

У висловлюваннях з модальною часткою *schon* мовець намагається заспокоїти співрозмовника:

Gründe dir einmal dein eigenes Start-up; du wirst **schon** irgendwie durchkommen (Rede von Angela Merkel). / Засновуй власне підприємство; ти проб'єшся.

Модальні частки *ja*, *doch*, *wohl* та їх поєднання передають оцінку мовцем ймовірності того, що певна ситуація має місце:

Da bleibt **wohl** nur, zu Hause vor der Glotze zu sitzen. / Тут залишається лише сидіти вдома перед ящиком.

Jetzt können wir es **ja** sagen: wir waren es nicht. / Адже ми можемо тепер сказати: «Це були не ми».

Das hat **doch wohl** jeder irgendwann schon einmal, oder? / Мабуть, з кожним таке було, чи не так?

У висловлюванні з *wohl* мовець дає знати співрозмовнику, що він може мати іншу думку; у реченні з часткою *ja* виражається високий сту-

пінь переконаності того, хто говорить у своїй правоті; у висловлюванні з *doch wohl* виражається впевненість мовця в істинності своєї позиції. Мовець, використовуючи це поєднання, сигналізує, що співрозмовник повинен прийняти його позицію як істинну.

Отже, модальна частка *eben* в розповідному реченні може вказувати на очевидність факту (*Das zeigt eben, wann es Akzeptanz und Zustimmung gibt (Rede von Jens Spahn).* / Це якраз таки показує, коли є розуміння і згода), *halt, ja* – на переконаність мовця (*Gut, das ist halt so; so sind die Wünsche der Bevölkerung (Rede von Angela Merkel).* / Добре, це так; це бажання народу), *wohl* – допущення іншої позиції (*Diese Erfahrung ist wohl auch Ihnen nicht fremd.* / Цей досвід, мабуть, і Вам не чужий), *schon* в конструкції *werden + Infinitiv* – спроба заспокоїти співрозмовника (*Es wird schon irgendwie weitergehen, Hauptsache billig, heißt das Motto.* / Як-небудь це піде, головне дешево, значиться в девізі), *doch* – виражає здивування, суперечність або підкреслює впевненість. (*In der Wirtschaft muss es doch darauf ankommen, die Menschen glücklich zu machen.* / Економіка має ж ґрунтуватися на тому, щоб люди були задоволені).

Модальні частки *mal* і *doch* можуть використовуватися в спонукальних реченнях для посилення інтенції мовця (*doch*) або для пом'якшення категоричності висловлювання (*mal*), наприклад:

Mach **doch** mal ein Foto von der Pflanze! / Зроби ж фото рослини!

Manche, die ins Motel zum Frühstück kommen, sagen **eben** nicht "Guten Morgen", sondern gleich "Bring **mal** einen Kaffee". / Дехто, хто приходить на сніданок у мотель, каже не «Доброго ранку», а відразу ж «Зроби каву».

Цікавим є поєднання і двох часток – *ja doch, ja auch, eben halt, doch wohl* і т. д. Так, наприклад, якщо частка *eben* передує *halt* – це вказує на очевидність факту, наприклад:

Dann lässt man die Politiker **eben halt** machen. / Можна ж і політиків створити.

Навпаки, поєднання **halt eben** служить для того, щоб підкреслити впевненість мовця, вказуючи на очевидність ситуації:

Es sind dann *halt eben* keine "grandiosen" Erlasse. / Це ж не «велике» відпущення гріхів.

Висновки. Модальні частки можна розглядати як складові компоненти складних аналітичних конструкцій, функціональне призначення яких полягає у висловленні різних видів модальних значень і вбудовуванні ситуації в загальний контекст. У модальних часток превалює комунікативна функція, вони уточнюють прагматичну спрямованість висловлювання, допомагають зрозуміти висловлене як застереження, дозвіл, пораду, вимогу і т. У деяких типах синтаксичних конструкцій модальні частки виступають у ролі обов'язкового компонента: їхнє опущення веде до порушення граматичної цілісності висловлювання (речення у Кон'юнктив для вираження нерезального бажання; псевдододаткові речення з *dass*; окличні речення з ударною фінітною формою дієслова). Модальні частки можуть виступати як модифікатори іллокутивного типу висловлювання, тобто відповідної мовної дії. В цьому разі модальні частки виступають як службовий компонент, що приєднується до речення і визначає інтенцію того, хто говорить. Опущення частки порушує не граматичну цілісність висловлювання, а його включеність до комунікативної ситуації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Загнітко А. П. Частки в системі службових частин мови: типологічний і лексикографічний вияви. *Лінгвістичні студії: зб. наук. пр.* 2011. Вип. 22. С. 104–115.
2. Педченко С. До проблеми класифікації модальних партикул. *Філологічні науки.* 2011. Вип. 9. С. 82–87.
3. Садикова О. К. Модальні частки для вираження емоцій у німецькій розмовній мові. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства: зб. наук. пр.* Хмельницький: ХНУ. 2009. Вип. 4. С. 187–189.
4. Ходикіна, І. В. Роль та місце часток у німецькій мові на прикладах текстів про війну. *Нова філологія.* 2023. Вип. 89. С. 234–239.
5. Abraham W. Deutsche Syntax im Sprachenvergleich: Grundlegung einer typologischen Syntax des Deutschen. 2., verbesserte und erweiterte Aufl. Tübingen: Stauffenburg, 2005. 721 S.
6. Brünjes L. Das Paradigma deutscher Modalpartikeln. Dialoggrammatische Funktion und paradigmneninterne Oppositionen. Berlin: De Gruyter, 2014. S. 353.
7. Coniglio M. Deutsche Modalpartikeln in Haupt- und Nebensätzen. *Modalität: Epistemik und Evidentialität bei Modalverb, Adverb, Modalpartikel und Modus.* Tübingen, 2009. S. 191–221.
8. Coniglio M. Die Syntax der deutschen Modalpartikeln. Ihre Distribution und Lizenzierung in Haupt- und Nebensätzen. Berlin: Akademie Verlag, 2011. 220 S.
9. Eisenberg P. Grandriss der deutschen Grammatik. Band 2. Stuttgart, 2013. S. 545.

10. Eroms H.-W. Syntax der deutschen Sprache. Berlin: Walter de Gruyter, 2000. S. 53.
11. Lehmann Chr. Thoughts on Grammaticalization. Arbeitspapiere des Seminars für Sprachwissenschaft der Universität Erfurt. Erfurt, 2002. S. 231.
12. Meibauer J. Modaler Kontrast und konzeptuelle Verschiebung. Studien zur Syntax und Semantik deutscher Modalpartikeln. Tübingen: Niemeyer Verlag, 1994. 252 S.
13. Thurmair M. Modalpartikeln und ihre Kombinationen. Tübingen: Niemeyer Verlag, 1989. S. 314.
14. Weydt H. Abtönungspartikeln und andere Disponible. *40 Jahre Partikelforschung*. Tübingen: Stauffenburg Verlag, 2010. S. 360.